

приємствами в цілому і потужностями цих суб'єктів, зокрема. Існування значних коливань у рівні забезпеченості окремих областей торговельними підприємствами, їх площами, підприємствами ресторанного господарства і місцями в них; підприємствами ринків і створеними на них торговими місцями без ув'язки з територією і густотою населення регіону свідчить про негативні наслідки відсутності у цей час єдиного методичного підходу до планування розвитку і розміщення торговельно-обслуговуючої мережі. У контексті проведеного аналізу, актуальним залишається питання динаміки ефективності комерційного бізнесу на даному етапі його розвитку, що і може бути предметом подальших досліджень.

Література

1. **Економічний** розвиток України/ Мін-во економіки та з питань європ. інтегр. України – К.: Мін-во економіки та з питань європ. інтегр. України, 2004. – 24 с.
2. **Комерційна** діяльність на ринку товарів і послуг (за ред. проф. В.В. Апопії, проф. Я.А. Гончарука). – Львів, 2001. – 269 с.
3. **Споживча** кооперація України: Проблеми сучасного розвитку. – Монографія/ Редкол. С.Г. Бабенко, І.І. Лукінов, Ю.С. Шемшученко, Я.А. Гончарук, Апопій В.В. – Львів: Коопосвіта, 1999. – 366 с.
4. **Трансформація** моделі економіки України (ідеологія, протиріччя, перспективи) / В.М. Гейць, Б.Є. Кваснюк, М.І. Зверяков та інші. – К.: Вид-во Логос, 2000. – 498 с.
5. **Мочерний С.В., Устенко О.А., Чеботар С.І.** Основи підприємницької діяльності: Посібник. – К.: Вид. центр "Академія", 2001. – 280 с.
6. **Апопій В.** Формування сучасної інфраструктури ринку продовольства України // Регіональна економіка. – 1999, № 3. – С. 18-25.
7. **Роздрібна** торгова мережа на 1 січня 2003 року/ Держком. статистики України. – К: ГМУС ДКС. – 93 с.
8. **Спеціалізація** роздрібною торговою мережі України на 1 січня 2003 року/ Держком. статистики України. – К: ГМУС ДКС. – 107 с.

УДК 334.72:657.471

Аспірант А.М. Дідик¹ – НУ "Львівська політехніка"

ПРОЦЕС ПЛАНУВАННЯ ПОТОЧНИХ ВИТРАТ У КОРПОРАЦІЇ

Запропоновано послідовність реалізації процесу планування поточних витрат у корпорації. Охарактеризовано кожен з етапів планування поточних витрат та відображено логіку їх взаємозв'язків.

Ключові слова: класифікація витрат, управління витратами, поточні витрати.

Doctorate A.M. Didyk – NU "L'viv's'ka Politekhnik"

Process of current outlays planning in a corporation

The sequence of realization of process of planning of current outlays is offered in a corporation. Each of stages of planning of current outlays is described and represented logic of their intercommunications.

Keywords: classification of charges, managements by charges, current outlays.

Чисельна більшість вітчизняних корпоративних структур характеризуються недостатнім рівнем ефективності їх діяльності, низькою конкурентоспроможністю продукції, неплатоспроможністю тощо. Ці проблеми тісно

¹ Проф. О.І. Кузьмін, д-р екон. наук, завідувач кафедри міжнародного менеджменту і підприємництва – НУ "Львівська політехніка".

пов'язані з обсягами та структурою витрат товариств. Варто зауважити, що у промисловості України приблизно дві третини собівартості продукції становлять матеріальні витрати і одну-третину – нематеріальні, що зумовлюється матеріаломісткими типами виробництва, нестачею ресурсоекономних технологій, відсутністю сучасної техніки, обладнання тощо. Але в окремих галузях промисловості структура собівартості продукції істотно інша. Так, у вугільній промисловості матеріальні витрати становлять приблизно одну третину загального обсягу витрат, а заробітна плата – близько 60 %. У той же час у легкій і харчовій промисловості матеріальні витрати становлять понад 90 %, досягаючи на окремих підприємствах 98 % собівартості. У гідроенергетиці на амортизаційні відрахування припадає від 70 до 90 % собівартості електроенергії. У виробництві алюмінію витрати на електроенергію становлять понад 60 % собівартості [3, с. 276-277]. Дослідження діяльності значної кількості українських підприємств різних організаційних форм, аналіз фактологічного матеріалу у періодичній, економічній та діловій пресі дозволили Л.І. Федуловій узагальнити характерні проблемні зони (сфери) організації та ведення бізнесу в Україні, серед яких одними із ключових проблем є: висока собівартість вітчизняної продукції, відсутність фінансових ресурсів для розвитку, відсутність системи управлінського обліку, адекватного потребам управління тощо [8, с. 192-193]. Усе це вимагає від керівників корпорацій впровадження та застосування сучасних технологій управління витратами, їх економії та запобігання втрат. Потужна методологічна та методична база стосовно планування, прогнозування, обліку, аналізу, регулювання витрат, яка функціонувала за часів командно-адміністративної економіки у сучасних умовах є малопридатною. Іноземний досвід у цій сфері не завжди є адекватним українським реаліям, що зумовлює неприпустимість його "сліпого копіювання". Вітчизняні розробки у сфері управління витратами, зазвичай, дублюють радянські та іноземні з певною їх комбінацією, що не завжди приводить до бажаних наслідків. З огляду на це виникає необхідність в удосконаленні положень насамперед щодо обґрунтованого планування витрат корпорацій, оскільки результати даного процесу впливають надалі на ціноутворення, визначення результативності, планування грошових потоків та платоспроможності тощо.

За радянських часів на підприємствах формувались п'ятирічні плани їх діяльності з подальшою деталізацією. Базовим річним планом був техпромфінплан, який складався з таких розділів: виробництво і реалізація продукції; технічний розвиток і організація виробництва; показники підвищення економічної ефективності виробництва; норми і нормативи; капітальні вкладення і капітальне будівництво; матеріально-технічне забезпечення; праця і кадри; собівартість, прибуток і рентабельність виробництва; фонди економічного стимулювання; фінансовий план; соціальний розвиток колективу; охорона природи і раціональне використання природних ресурсів. Практично у кожному розділі формувались відповідні витрати, які надалі зводились за економічними елементами (для формування загального кошторису витрат) та за калькуляційними статтями (для визначення собівартості). Розроблення плану собівартості, прибутку і рентабельності передбачало виконання таких завдань у зада-

ній послідовності: аналіз вартісних показників виробничої діяльності підприємства в цілому і окремих його підрозділів; виявлення можливостей і уточнення розмірів зниження собівартості у плановому році; складання калькуляцій собівартості основних видів продукції; виявлення недоцільних та непродуктивних витрат і розробка заходів щодо їх ліквідації; визначення рентабельності продукції та виробництва; оцінювання впливу на собівартість, прибуток і рентабельність збільшення витрат на освоєння виробництва нової продукції; формування бази для розроблення гуртових та роздрібних цін тощо [6, с. 6, 150]. Технологія формування техпромфінплану та, відповідно, планування витрат на підприємствах, характеризувались науковою обґрунтованістю, широким застосуванням нормативної бази, комплексністю, відслідковуванням взаємозв'язків між усіма сферами діяльності організації тощо. Але у сучасних умовах застосування даної методики ускладнюється через нерозробленість ринково-адекватного нормативного забезпечення, відсутність фахівців-економістів, велику трудомісткість планових робіт тощо.

А.М. Турило, Ю.Б. Кравчук, А.А. Турило зазначають, що на сучасному етапі на рівні підприємства виділяють перспективне і поточне планування витрат. Перспективне планування витрат відбувається на стадії довгострокового планування діяльності підприємства, поточне – на стадії короткострокового планування. Точність довгострокового планування невелика, оскільки вона підпадає під вплив зовнішніх чинників: інфляції, економічної політики держави, науково-технічного прогресу тощо. Короткострокові плани витрат є точними. Ці ж автори наголошують, що особливості планування витрат зумовлюються тим, до якого виду вони належать: одноразові та поточні. При цьому планування одноразових витрат – це процес аналізу потенційних вкладень в основні засоби та нематеріальні активи. Основними етапами планування одноразових витрат є [7, с. 87-89]:

- аналіз майбутніх грошових потоків від проекту, у тому числі кінцевої вартості активів після завершення життєвого циклу проекту;
- оцінка ступеня ризику проекту;
- оцінка вартості капіталу, на яку потрібно дисконтувати грошові потоки, виходячи з визначеного ризику проекту;
- доведення грошових потоків до сучасного значення для визначення реальної вартості активів проекту;
- порівняння зведеної вартості очікуваних грошових надходжень з витратами на реалізацію проекту для визначення його ефективності;
- порівняльний аналіз альтернативних варіантів інвестиційних проектів та вибір найефективнішого проекту;
- складання плану одноразових витрат та фінансового плану підприємства.

Варто зауважити, що під плануванням одноразових витрат А.М. Турило, Ю.Б. Кравчук, А.А. Турило по суті розуміють планування капітальних витрат. Недоцільно ототожнювати ці витрати, тому, що одноразові витрати можуть мати і некапітальний характер, а поточний (наприклад, одноразові витрати на рекламу, патентування, ліцензування, презентацію тощо).

Планування поточних витрат підприємства пов'язане з плануванням його операційної діяльності. Основними етапами планування поточних витрат є [7, с. 90]:

- інформаційне забезпечення планування поточних витрат;
- прогнозування змін чинників впливу на поточні витрати;
- розробка кошторисів витрат за центрами відповідальності;
- розробка планової калькуляції окремих виробів та зведеної калькуляції товарної (валової) продукції.

Формування зведеного кошторису витрат на виробництво продукції. Г.О. Партин, А.Г. Загородній виділяють, так як і попередні автори, довгострокове (стратегічне) планування витрат і поточне планування (бюджетування). Водночас бюджетування розглядається як планування майбутніх операцій фірми та оформлення його результатів у вигляді системи бюджетів [4, с. 143-144]. Бюджетування з 90-х рр. ХХ ст. активно почало впроваджуватись у корпоративних структурах пострадянських країн. У Росії позитивний досвід застосування цієї технології мають такі корпорації, як ВАТ "Норильський нікель", ЗАТ "Сотова компанія", ВАТ "Заволжський завод гусеничних тягачів", ВАТ "Нишньотагильський металургійний комбінат" та інші. В Україні її застосовують у своїй діяльності ЗАТ "Жидачівський целюлозно-паперовий комбінат", ЗАТ "Автоавантажувач", ВАТ "Укрнафта", ВАТ "Львівхліб" та інші акціонерні товариства. Варто зауважити, що керівники цих підприємств визнають ефектом від впровадження бюджетування зменшення витрат, оптимізацію витрат, покращення ситуації із платоспроможністю тощо.

А.І. Ільїн зазначає, що технологічний процес планування витрат охоплює такі етапи [1, с. 544]:

- аналіз витрат (фактичних витрат, резервів і невикористаних можливостей);
- планування зниження витрат за чинниками;
- розрахунок планових калькуляцій;
- розрахунок планового кошторису витрат;
- зведення витрат на виробництво;
- розрахунок планової собівартості продукції.

Вищенаведена послідовність базується на плануванні витрат "від досягнутого", тобто по суті мова йде про коригування суттєвих даних.

В.І. Осипов зазначає, що на практиці застосовуються два методи планування витрат: чинний і кошторисний. Чинний метод дає змогу розрахувати укрупнено зміну базового рівня витрат на виробництво і реалізацію продукції в розрізі техніко-економічних чинників, що мають вплив на підприємстві. Кошторисно-нормативні розрахунки величини необхідних витрат дають змогу повніше врахувати конкретні умови діяльності підприємства і точніше визначити величини необхідних витрат на виробництво і реалізацію продукції, а також раціональніше організувати внутрішньовиробничі економічні відносини і контроль за витратами [3, с. 279-280].

Огляд та аналіз літературних джерел [1-9] свідчить про існування різноманітних підходів до виділення видів планування витрат та послідовності здійснення планування залежно від різновидів витрат. При цьому не існує комплексного підходу, який би забезпечив логічну послідовність планування різних видів витрат підприємства залежно від їх економічного змісту та який би відображав взаємозв'язок між усіма аспектами діяльності корпорацій та враховував би специфіку їх функціонування.

З огляду на вищезазначене основною ціллю статті є розроблення послідовності здійснення планування поточних витрат у корпорації та характеристика кожного із етапів даного процесу.

Як свідчать проведені дослідження, планування витрат переважно здійснюється у короткотерміновому періоді (до 1 року), тобто є складовою тактичного (поточного і оперативного) планування діяльності організації. Це пояснюється насамперед кількісним точним характером процесів планування витрат, що можливе тільки за умов стабільного середовища функціонування та відносно невеликого горизонту планування. Доцільно зауважити, що всі витрати підприємства поділяються на поточні та капітальні. Поточні витрати закладаються у собівартість та компенсуються шляхом кругообігу через отримання виторгу від реалізації. Капітальні витрати фінансуються з різних джерел (прибутку, амортизаційного фонду, інвестицій, кредитів) та, як правило, пов'язані безпосередньо із рухом грошових потоків. Планування капітальних витрат істотно відрізняється від планування поточних витрат, що пов'язано із відмінностями їх економічного змісту, спрямування та призначення, ролі, джерел фінансування тощо.

Оскільки планування поточних витрат охоплює процеси визначення структури, обсягів витрат на одиницю продукції та загалом для корпорації, то його доцільно здійснювати у запропонованій логічній послідовності (рис. 1).

Рис. 1. Процес планування поточних витрат корпорації

Інформаційною базою планування поточних витрат є [2, с. 118-119]: планові обсяги виробництва, придбання та реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) в натуральному та вартісному виразах; обсяги капітальних інвестицій щодо забезпечення обсягів господарської діяльності; норми витрат ма-

теріальних ресурсів для здійснення господарської діяльності та розрахунок потреби в ресурсах у натуральному виразі; ціни на матеріально-технічні ресурси та послуги сторонніх організацій, необхідних для господарської діяльності; облікові ціни підприємства на ресурси, необхідні для здійснення господарської діяльності; норми затрат праці, розрахунки чисельності та професійного складу працівників, умови оплати їхньої праці, що визначаються на підприємстві; економічні нормативи: норми амортизаційних відрахувань, ставки відрахувань на соціальні заходи, податкові платежі тощо; плани організаційно-технічних заходів щодо економії матеріальних цінностей, необігових активів.

Основною ціллю планування витрат на підприємстві є оптимізація поточних витрат підприємства, що забезпечує необхідні темпи зростання прибутку та рентабельності на основі раціонального використання ресурсів [1, с. 540-541]. При цьому необхідно наголосити на тому, що формування поточних витрат безпосередньо не пов'язане із виникненням грошових потоків, а тому і прибуток по суті відображає негрошове зростання "добробуту" підприємства. Оптимізація поточних витрат насамперед пов'язана із їх зниженням за релевантного діапазону ділової активності, пошуком резервів економії витрат, ліквідації необґрунтованих та непродуктивних витрат тощо.

При плануванні поточних витрат необхідно вирішити перелік завдань [1-9]: проаналізувати та обґрунтувати показники виробничо-господарської діяльності підприємства в цілому та його підрозділів (центрів відповідальності); акумулювати інформацію про суттєві та планові обсяги витрат за центрами відповідальності, видами діяльності, операціями, у корпорації загалом; виявити можливості та уточнити обсяги зниження собівартості продукції у плановому періоді; виявити непродуктивні витрати та розробити заходи щодо їх ліквідації; визначити рентабельність видів продукції, виробництва та реалізації; оцінити чинний вплив очікуваних організаційних змін на собівартість продукції, структуру та обсяги витрат корпорації; створити базу для ціноутворення тощо. При плануванні витрат особливу увагу необхідно звернути на виявлення резервів зниження собівартості, а також обсягу та причин виникнення витрат, не обумовлених ефективною організацією виробничого процесу: необґрунтованим понаднормованим використанням матеріалів, сировини, палива та енергії, втратами часу, втратами, пов'язаними із недозавантаженням виробничих потужностей, аваріями, браком, порушенням технологічної та трудової дисципліни тощо [1, с. 541].

При плануванні поточних витрат важливе значення відіграє калькулювання собівартості та формування кошторисів. Калькулювання собівартості передбачає розрахунок у грошовому виразі витрат на виготовлення певного об'єкта калькулювання (одиниці продукції, робіт чи послуг) [4, с. 72]. Калькулювання собівартості продукції здійснюється за калькуляційними статтями: сировина та матеріали, купівельні напівфабрикати та комплектування, паливо й енергія на технологічні цілі, основна заробітна плата, додаткова заробітна плата, відрахування на соціальні заходи, витрати на утримання та експлуатацію обладнання, загальновиробничі витрати, загальногосподарські витрати, позавиробничі витрати.

Найбільш поширеними на практиці є чотири методи калькулювання витрат: позамовний, по-передільний, по-процесний і нормативний [9, с. 259]. При цьому у процесі калькуляційних розрахунків використовуються такі способи обчислення витрат [4, с. 72; 9, с. 258-259]: нагромадження витрат (собівартість об'єкта калькулювання визначають підсумовуванням витрат за видами продукції, процесами, переділами); розподіл витрат (використовується на підприємствах, які виробляють декілька видів продукції, при цьому витрати розподіляються пропорційно до обґрунтовано-вибраної бази розподілу: площі, маси, витрат праці тощо); прямий розрахунок витрат (сукупні витрати виробництва загалом чи за окремими статтями калькуляції ділять на кількість одиниць виготовленої продукції); вилучення витрат (застосовують при розмежуванні витрат та визначенні собівартості основної і супутньої продукції, отриманої в одному виробничому процесі).

Табл. 1. Класифікація методів управління витратами [5, с. 6]

Методи	Критерії класифікації					
	Характер методу		Характер застосування методу		Горизонт використання	
	Методи структуризації	Цілеспрямовані методи	Дискретні методи	Постійні методи	Довгостроковий	Короткостроковий
Стандарт-костинг	+			+	–	–
Директ-костинг	+			+	–	–
Абсорпшн-костинг	+			+	–	–
СVP-аналіз	+		+			+
Метод ABC	+			+	–	–
Таргет-костинг		+	+		+	
Кайзен-костинг		+		+		+
Бенчмаркінг витрат		+	+		+	
Кост-кіллінг		+	+			+
LCC-аналіз	+		+		+	
Метод VCC		+		+	+	

Ю.С. Погорелов наголошує на розмаїтості методів управління витратами та пропонує їхню класифікацію за трьома ознаками: характер методу, характер застосування методу й горизонт використання методу (табл. 1). При цьому, якщо метод передбачає постановку мети і процедуру впливу на процес витрат, то його варто вважати цілеспрямованим. Якщо ж метод переважно містить інформацію про витрати, то його доцільно відносити до методів структуризації. Дискретність застосування методу припускає, що після досягнення поставленої мети чи одержання заданого результату застосування методу або припиняється, або може бути продовжено у нових умовах чи при постановці нової мети. Методи постійного застосування використовуються в управлінні витратами підприємства постійно. За критерієм "горизонт використання" можна систематизувати тільки методи дискретного застосування. Для методів безупинного застосування, крім кайзен-костингу та методу VCC, дати часову характеристику неможливо [5, с. 6-7].

На противагу калькуляціям кошториси у корпораціях формуються, зазвичай, за економічними елементами: матеріальні витрати, витрати на оплату праці, відрахування на соціальні заходи, амортизація, інші витрати. Але вони можуть формуватись за індивідуально розробленою для цілей управління корпорацією структурою. Кошториси дають змогу узагальнити всі витрати, незалежно від рівня диверсифікації діяльності, що створює можливості для вивчення та аналізу структури витрат, визначення тенденцій динамічних та структурних змін. Зведений кошторис витрат корпорації надалі може слугувати безпосередньою базою для формування бюджету доходів і витрат, та побічно використовуватись при розробленні бюджетів руху грошових коштів та активів і пасивів.

Формування кінцевої шахівки порівняння витрат за калькуляційними статтями та економічними елементами (чи індивідуально розробленим групуванням витрат) дає змогу врахувати сукупність взаємозв'язків та визначити прогалини у неврахуванні окремих витрат при формуванні собівартості.

Планування поточних витрат характеризується високою точністю, охопленням усіх сфер діяльності підприємства, комплексністю та системністю. Точність розроблених планів істотно залежить від якості інформаційного забезпечення зовнішнього та внутрішнього. З огляду на це перспективами подальших досліджень є пошук методів побудови ефективної багаторівневої системи інформаційного забезпечення процесу планування поточних витрат.

Література

1. **Ильин А.И.** Планирование на предприятии: Учебник/ А.И. Ильин. – Мн.: Новое знание, 2004. – 5-е изд., стереотип. – 635 с.
2. **Орлов О.О.** Планування діяльності промислового підприємства. Підручник. – К.: Скарби, 2002. – 336 с.
3. **Осипов В.И.** Економіка підприємства: Підручник. – Одеса: Маяк, 2005. – 724 с.
4. **Партин Г.О. Загородній А.Г.** Управлінський облік: Навч. посібник. – Серія "Дистанційне навчання", № 14. – Львів: Видавництво НУ "Львівська політехніка", 2003. – 194 с.
5. **Погорєлов Ю.С.** Вибір і обґрунтування методів управління затратами підприємства: Автореф. дис.... канд-та екон. наук: 08.06.01/ Ін-т економіки промисловості НАН України. – Донецьк, 2006. – 18 с.
6. **Типовая методика разработки техпромфинплана производственного объединения (комбината), предприятия.** – М.: Экономика, 1979. – 448 с.
7. **Турило А.М., Кравчук Ю.Б., Турило А.А.** Управління витратами підприємства: Навч. посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 120 с.
8. **Федулова Л.І.** Актуальні проблеми менеджменту в Україні. – К.: Фенікс, 2005. – 320 с.
9. **Цал-Цалко Ю.С.** Витрати підприємства: Навч. Посібник. – К.: ЦУЛ, 2002. – 656 с.

УДК 331.5(477)

*Асист. С.С. Гринкевич, канд. екон. наук;
студ. І.О. Смолярчук – Львівська КА*

ВАЖЕЛІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ПРАЦІ В УКРАЇНІ

Розглянуто основні важелі державного регулювання ринку праці в Україні та напрями державного впливу. Здійснено аналіз сучасного стану ринку праці та зайнятості в Україні.

Ключові слова: державне регулювання, ринок праці, зайнятість, безробіття.